

Motion till riksdagen 2023/24:2646

av Mikael Damberg m.fl. (S)

Utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en ny princip om att indexera de generella statsbidragen enligt juni-KPI och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lämpliga riktade statsbidrag ska omvandlas till generella statsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över och avveckla möjligheten att ta ut vinst ur välfärdens verksamheter samt att utveckla icke vinstdrivande alternativ till de marknads- och valmodeller som införts inom offentlig sektor och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att den pågående utredningen om skatteutjämningsystemet bör utveckla förslag som leder till att det i större utsträckning än i dag främjar en likvärdig välfärd i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla möjligheterna till samverkan mellan idéburna organisationer och kommuner, regioner och statliga myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på en garantimodell för kommunala intäkter vid djupa konjunkturedgångar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett kompetenscentrum för specialkompetens som kan avropas av kommunerna vid behov och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en översyn av offentlighets- och sekretesslagen i syfte att stärka samverkan mellan statliga myndigheter och kommunerna och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som kan föreslå åtgärder för att motverka social dumpning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att för varje ytterligare satsad krona på polisen ska lika mycket satsas på det brottsförebyggande arbetet och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av ett tillväxtpaket för snabbväxande kommuner vid nyindustrialisering och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen anvisar anslagen för 2024 inom utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner enligt förslaget i tabell 1 i motionen.

Motivering

Den svenska välfärden utmanas från flera håll. Det svåra ekonomiska läget drabbar inte bara hushållen utan slår också hårt mot välfärden: mot skolan, vården, omsorgen och det brottsförebyggande arbetet. I ett läge där kommunsektorns verksamheter redan var hårt pressade före den ekonomiska krisen kommer kostnadskrisen nu att leda till nedskärningar med färre kollegor på nattpasset, färre specialpedagoger och lärare i klassrummen, färre fältassistenter och socialsekreterare och längre köer på vårdcentralerna.

Därtill ser vi hur privatiseringar och marknadsexperiment slukar skattepengar. Barns utbildning har blivit en handelsvara och pengar som behövs i våra klassrum, i hemtjänsten och på våra sjukhus tas istället ut till vinst av internationella riskkapitalister.

En stark välfärd är vårt bästa verktyg för ökad trygghet och jämlikhet. Välfärden ska ge lika bra förskola och skola åt alla barn oavsett föräldrarnas ekonomi och sjukvård efter behov – inte efter plånbok. Den ska ge samma trygga äldreomsorg till byggnadsarbetaren som till direktören. Vår välfärd ska inte vara beroende av riskkapital för att fungera och svenska folket ska kunna vara med och styra den välfärd som de betalar för med sina skattepengar. Det är en förutsättning för vår samhällsgemenskap och för att vi ska ha ett Sverige som håller ihop, också i tuffa tider.

Utmaningarna blir särskilt framträdande inom vissa områden. Revorna inom äldreomsorgen blev särskilt tydliga under pandemin. Nu när pandemin är över finns behoven kvar men strålkastarljuset har riktats om. Det kommer krävas resurser och satsningar på kompetensförsörjning för att säkerställa en äldreomsorg av hög kvalitet också i framtiden när allt fler blir äldre.

Jämlikheten i svensk skola måste stärkas. Alla barn har rätt till en utbildning som ger goda framtidsutsikter. Vi behöver ta tillbaka den demokratiska kontrollen över skolan.

Sverige har världens bästa läkare, sjuksköterskor och undersköterskor. Samtidigt upplevs vården ofta som otillgänglig och många får vänta alltför länge på att få vård. Situationen förvärrades och vårdskulden växte under coronapandemin. Nu har kostnadskrisen slagit till i regionerna och sjukvården har satts på svältkur. Historiska nedskärningar är att vänta om ingenting görs och regeringen fortsätter att prioritera sänkta skatter framför resurser till välfärden.

Gängbrottsligheten, skjutningarna och otryggheten hotar vår samhällsgemenskap och måste bekämpas med full kraft. Resurserna till polisen och hela rättskedjan har ökat

kraftfullt de senaste åren. Det arbetet måste fortsätta. Nu behöver vi också satsa motsvarande på arbetet med att bryta nyrekryteringen. Socialdemokraterna vill att vi för varje ytterligare satsad krona på polisen ska satsa lika mycket på det brottsförebyggande arbetet. Det är en viktig princip inför kommande budgetar.

Trygga grundfinansieringen till kommuner och regioner

Sverige befinner sig i en ny ekonomisk verklighet, med höga matpriser, hyror och räntor. Men kostnadskrisen drabbar inte bara hushållen. Det svåra ekonomiska läget slår också hårt mot välfärdens verksamheter. Hittills har regeringen inte presenterat någon plan för att möta kostnadskrisen. Påstådda satsningar på välfärden har i reala termer inte kompensert för kostnadsökningarna. I år prognostiseras underskotten i regionerna bli större än under 90-talskrisen. Inför 2024 väntar historiska nedskärningar i skolan, vården, omsorgen och det brottsförebyggande arbetet.

Staten måste ta sitt ansvar för finansieringen av välfärden genom att inflations-skydda de generella statsbidragen och därmed ge kommuner och regioner tryggare och bättre planeringsförutsättningar.

Därför vill vi införa en ny princip för statens budget, en automatisk indexering av de generella statsbidragen. Det skulle innebära en bottenplatta och en tryggare grundfinansiering av vår välfärd. Vi föreslår att de generella statsbidragen räknas upp med inflationen, juni-KPI, varje år.

För att ytterligare lätta bördan för kommunsektorn bör regeringen se över vilka riktade statsbidrag som kan omvandlas till generella statsbidrag. Riktade statsbidrag bör användas varsamt. Fördelarna med att detaljstyra statens resurser måste vägas mot kommunsektorns behov av flexibilitet och möjlighet till långsiktig planering. Därutöver ser möjligheterna för kommuner och regioner att ta del av små, sökbara eller prestationsbaserade statsbidrag olika ut och användandet av riktade statsbidrag riskerar därmed att minska likvärdigheten mellan landets kommuner och regioner. Det kan också leda till att resurserna inte används där de behövs som mest. Det är viktigt att fortsätta det långsiktiga arbetet med att minska antalet riktade statsbidrag och omvandla riktade statsbidrag till generella statsbidrag.

Regeringen bör därtill se över vilka statsbidrag som tillfälligt kan omvandlas för att frigöra resurser i den akuta ekonomiska krisen. Att tillfälligt omvandla riktade statsbidrag under ekonomiska kriser är egentligen ingenting nytt. Det gjordes under både 90-talskrisen och pandemin och är ett bra sätt att minska den administrativa bördan samtidigt som vi ser till att resurserna används där de behövs som mest. Därför föreslår vi att lämpliga riktade statsbidrag tillfälligt ska omvandlas till generella statsbidrag under krisen.

Ta tillbaka den demokratiska kontrollen över välfärden

Privatiseringar och avregleringar har visat sig kosta stora pengar, öka ojämlikheten inom sjukvården och spä på segregationen inom skolan. Marknadiseringen har också inneburit försämrade arbetsvillkor för de som arbetar inom välfärden och att vården splittras. På samma sätt har privat driven äldreomsorg på många håll lägre bemanning och otrygga anställningsformer för personalen.

Vinstjakten hör inte hemma i svensk välfärd. Resurser avsatta för välfärden ska användas till att förbättra skolresultaten och ge våra äldre och sjuka en trygg omsorg och vård – inte till stora vinstuttag. Vi socialdemokrater vill ha en god och jämlik vård, och då måste vi ta tillbaka den demokratiska kontrollen över välfärden. Skattepengar som är avsedda för välfärden borde gå till välfärd, inte privata vinster.

Jämlika förutsättningar i hela Sverige

Kommuner och regioner är grunden för Sveriges decentraliserade välfärdsmodell. Det lokala självstyret ger stor frihet att utforma och ansvara för sin verksamhet utifrån lokala behov. Det är en bra och välfungerande modell.

Förra mandatperioden beslutade riksdagen om en ny kostnadsutjämning, och nu tas större hänsyn till gles bebyggelse och socioekonomiska faktorer. Men skillnaderna är alltjämt för stora. Tuffast är det för de minsta kommunerna i glesbygd men också för dem som har lägre skattekraft.

Nu pågår en utredning av hela utjämningsystemet. Utan att föregå den utredningen vill vi socialdemokrater se ett utjämningsystem som i större utsträckning än i dag kan främja en likvärdig välfärd i hela landet. Sverige tjänar inte på att vi glider isär. Det handlar om att skapa likvärdiga förutsättningar för alla kommuner och regioner för att hela Sverige ska leva och växa. Det är en fråga om rättvisa.

År 2022 införde den socialdemokratiskt ledda regeringen ett särskilt statsbidrag till kommuner med strukturella utmaningar, inom ramen för ett landsbygdspaket. Stödet fördelas till de 70 kommuner som får störst bidrag per invånare från utjämningsystemet samt de kommuner som har färre än 9 000 invånare. Vi föreslår en förlängning av stödet på anslag 1:5 Medel till befolkningsmässigt mindre kommuner, för 2025 och framåt. I samband med en förlängning av stödet bör stödets utformning ses över för att säkerställa träffsäkerhet.

Säkra kompetensförsörjningen till välfärden

Tiotusentals nya medarbetare kommer att behöva anställas inom vården, äldreomsorgen och skolan. SKR, Sveriges Kommuner och Regioner, räknar med att 410 000 personer kommer att behöva anställas de kommande tio åren. Det beror på den demografiska utvecklingen, där andelen och antalet äldre ökar kraftigt, samtidigt som många medarbetare går i pension de närmaste åren.

Det är bra att regeringen nu har valt att förlänga Äldreomsorgslyftet. Vi föreslår därtill en särskild personalsatsning inom sjukvården (UO9).

Förbättrade möjligheter för idéburna aktörer att bidra till välfärden

De idéburna aktörernas andel av välfärdssektorn är liten i Sverige jämfört med de flesta andra länder i Norden och Europa. De senaste decenniernas ökning av andelen upphandlade välfärdstjänster har i huvudsak skett i form av kommersiella aktörer på bekostnad av de idéburna.

För att främja ett ökat idéburet deltagande i välfärden tillsatte den socialdemokratiskt ledda regeringen en utredning om de idéburna aktörernas förutsättningar (SOU 2019:56). Riksdagen antog lagen som trädde i kraft den 1 januari i år. Idéburna organisationer som bedriver offentligt finansierad välfärdsverksamhet ska nu kunna registrera sig i ett särskilt register och upphandlande myndigheter kan reservera rätten att delta i upphandlingar av vissa välfärdstjänster till idéburna organisationer. Regeringen bör fortsätta främja utvecklingen av idéburen välfärd.

Samhället håller på att förlora den demokratiska kontrollen över välfärden, och oseriösa aktörer och vinstdrivande koncerner har flyttat fram sina positioner med vinstjakt i välfärden och ökade klyftor som följd. Förtroendet för välfärden hotas framför allt av brister i kapacitet och tillgänglighet och av en okontrollerad privatisering.

Inkomstgaranti vid djupa lågkonjunkturer

När skola, äldreomsorg och sjukvård försämras drabbas vanligt folk och samhällsgemenskapen i Sverige urholkas. Staten måste därför ge förbättrade förutsättningar för kommuner och regioner att klara välfärden.

I utredningen En god kommunal hushållning (SOU 2021:75) föreslås bland annat en statlig garanti för kommuners och regioners intäkter som är tänkt att skydda resurserna till välfärden vid djupare konjunkturedgångar. I utredningens förslag skulle staten förbinda sig att skjuta till medel som innebär att en viss lägsta nivå för skatteunderlagsutvecklingen i kommuner och regioner uppnås. Ett sådant system med en sorts inkomstgaranti för kommuner och regioner skulle förbättra deras möjligheter till långsiktig planering för att upprätthålla kvaliteten i välfärden även under konjunktursvackor. Regeringen bör återkomma med förslag på en garantimodell så att välfärdens finansiering är tryggad inför kommande kriser.

God kommunal hushållning

För att vi ska få väl avvägda ramar för den kommunala ekonomin behöver vi se över relevant lagstiftning och befintligt regelverk. Ett förslag som finns i utredningen En god kommunal hushållning är att fullmäktige ska hantera och åtgärda en betydande budgetavvikelse för att få ekonomin i balans.

Utredningen föreslår också att kommuner och regioner ska upprätta ett tioårigt program för god kommunal hushållning för att öka långsiktigheten i planeringen. Det skulle ge en mer sammanhållen ekonomisk styrning och tydligt koppla samman kommunernas och regionernas ekonomiska planering till det övergripande kravet på god ekonomisk hushållning.

Det finns ett stort behov, inte minst i mindre kommuner, av att få stöd och vägledning i hanteringen av den ekonomiska förvaltningen. I utredningen En god kommunal hushållning finns ett förslag om en central funktion som kan ge vägledning och stöd till kommuner och regioner i form av generell rådgivning i frågor som rör ekonomisk styrning och förvaltning. Det skulle vara ett bra sätt att öka kvaliteten i arbetet, samtidigt som det skulle ge en bättre översiktsbild av hur regelutvecklingen ser ut runt om i landet. Kunskaperna om hur kommunsektorn sammantaget arbetar med produktivitet-utveckling skulle också kunna öka och spridas. Vi socialdemokrater anser att förslagen är väl avvägda och uppmanar regeringen att överväga att införa en sådan ordning.

Modell för specialkompetens

Många kommuner kämpar med otillräckliga resurser, svårigheter att finna personal med rätt kompetens samt utmaningen i att hantera de specialkompetenser som varje kommun behöver för att klara sina åtaganden. Mindre kommuner har en särskilt stor utmaning i att leva upp till sina åtaganden. För att stödja de kommuner som inte har möjligheten att själva eller i samverkan med andra leverera åtaganden borde en modell utarbetas för att stödja kommunerna på ett mer konkret sätt.

Vi föreslår en modell, med början i mindre skala, med ett kompetenscentrum som kan erbjuda mindre kommuner möjlighet att avropa specialkompetens och ge goda exempel från andra kommuner.

Ge kommuner möjlighet till samverkan för att förbättra vård och förhindra brott

Bestämmelserna i sekretesslagen är till för att skydda individens integritet och begränsa vilka som får ta del av personliga förhållanden och uppgifter. Det är viktigt. Samtidigt finns det ett behov av nära samverkan mellan olika myndigheter och möjlighet att dela uppgifter för den enskildes bästa. När det gäller utsatta barn kan ibland omsorgen om barnets bästa förhindras av att informationsutbyte inte kan ske och rätt avpassade insatser ges.

Sekretessen kan också vara ett hinder för myndigheter att samverka för att upptäcka fusk och bedrägerier. Om myndigheterna skulle kunna få ökade möjligheter att samverka, och kommunerna också inbegreps i detta arbete, skulle fler välfärdsbrott och arbetslivskriminalitet kunna förhindras. Sekretess kan inte få stå i vägen för att upptäcka och bekämpa välfärdsbrott och fusk eller för att barn och utsatta personer ska få den bästa och samordnade hjälpen. Vi anser att det bör göras en översyn av offentlighets- och sekretesslagen i syfte att stärka möjligheter till samverkan för att förbättra vård och förhindra brott.

Motverka social dumpning

Social dumpning är när en kommun får personer i utsatthet och behov av stöd att mot sin vilja flytta till en annan kommun. Ett stort antal kommuner har larmat om förekomsten av social dumpning och rapporter från Statskontoret och länsstyrelserna belägger detta. Oftast handlar det om rikare kommuner som får personer att flytta till kommuner med hög arbetslöshet och hårt ansträngd ekonomi. Det är ovärdigt Sverige och innebär sämre förutsättningar för människor att skapa sig ett självständigt liv. Den socialdemokratiska ledda regeringen tillsatte en utredning som fick i uppdrag att föreslå åtgärder för att motverka social dumpning. Den utredningen lades ned av den SD-styrda regeringen. Vi anser att en utredning om social dumpning bör tillsättas på nytt.

Tillväxtpaket till kommuner vid nyindustrialisering

I Sverige pågår just nu en grön industriell revolution, med tusentals nya jobb i hela landet. Den gröna industriella revolutionen märks på många olika håll i Sverige, men framförallt i landets norra delar.

För kommuner och regioner som tidigare sett utflyttning och minskande ekonomiska resurser innebär denna tillväxt hopp och framtidstro, men också särskilda utmaningar. Det krävs investeringar i bland annat industrimark, vägar, avlopp, bostäder och inte minst i människor för att klara kompetensförsörjningen. Det kräver även en utökad välfärd i form av exempelvis förskolor och skolor. För att möjliggöra framväxten av ny industri och nya jobb har det offentliga en viktig roll i att skapa så goda förutsättningar som möjligt.

För att stötta snabbväxande kommuner och se till att framtidens jobb hamnar i Sverige behövs ett tillväxtpaket för snabbväxande kommuner vid nyindustrialisering.

- Bostadsbyggandet i Sverige har rasat, men de snabbväxande kommunerna har inte råd att vänta ut lågkonjunkturen. Vi föreslår därför en byggstimulans för byggande av hyresrätter särskilt riktad till snabbväxande kommuner. Därtill föreslår vi statliga byggkrediter för bostadsbyggande. (Se kommittémotion UO18.)
- För att säkra kompetensförsörjningen föreslår vi ett pilotprojekt för nationellt intag till yrkesvux, så att vuxna över hela landet kan söka utbildningar med säkra jobb i snabbväxande kommuner.
- Därtill finns ett behov av tillväxksamordning från staten, som kan stötta kommuner och andra regionala aktörer vid extremt snabb tillväxt.
- Nyetablering av industrier kräver stora och riskfyllda investeringar av det offentliga. Vi föreslår därför statliga kreditgarantier till kommunsektorn, då det skulle minska kommunernas risk och finansieringskostnad.

Akuta insatser för att bekämpa gängvåldet

Skjutningarna och sprängningarna sprider skräck i hela bostadsområden. Det kommer att kräva uthållighet och långsiktighet för att pressa tillbaka gängen. Men det krävs också akuta åtgärder här och nu för att skapa trygghet och för att bekämpa gängvåldet. Vi socialdemokrater föreslår en miljardsatsning på lokala kristeam. När ett gängrelaterat våldsbrott har skett, eller när oron ökar i ett område, ska kommunerna ha resurser att omgående kunna sätta in lokala kristeam. De kan utgöras av socialtjänsten, fältassistenter, kommunala ordningsvakter, frivilligorganisationer eller kyrkan. När oroligheterna ökar måste samhället vara synligt och närvarande. Vi föreslår att ett nytt statsbidrag inrättas under ett nytt anslag 99:1 Bidrag till kommuner för akuta insatser mot gängvåld. Statsbidraget ska gå till hela landet, men vara särskilt viktat mot de kommuner som har utsatta områden.

Förstärkning av välfärdens resurser

För att stötta välfärden genom kostnadskrisen föreslår vi ett permanent tillskott på generella statsbidrag på 6 miljarder kronor utöver regeringens förslag. Läget är särskilt allvarligt inom sjukvården. Vi föreslår därför att tillskottet fördelas så att 5 miljarder kronor går till regionerna och 1 miljard kronor till kommunerna. Vi föreslår därmed en ökning av anslag 1:1 kommunalekonomisk utjämning med 6 miljarder kronor jämfört med regeringens förslag.

Tabell 1 Anslagsförslag 2024 för utgiftsområde 25 Allmänna bidrag till kommuner*Tusental kronor*

Ramanslag	Regeringens förslag	Avvikelse från regeringen
1:1 Kommunalekonomisk utjämning	167 870 852	6 000 000
1:2 Utjämningsbidrag för LSS-kostnader	5 727 268	±0
1:3 Bidrag till kommunalekonomiska organisationer	7 150	±0
1:4 Tillfälligt stöd till enskilda kommuner och regioner	375 000	±0
1:5 Medel till befolkningsmässigt mindre kommuner	300 000	±0
99:1 Bidrag till kommuner för akuta insatser mot gängvåld	±0	1 000 000
Summa	174 280 270	7 000 000

*Mikael Damberg (S)**Gunilla Carlsson (S)**Ingela Nylund Watz (S)**Eva Lindh (S)**Björn Wiechel (S)**Adnan Dibrani (S)**Joakim Sandell (S)*